

Učiteljski Tovariš

Glasilo „Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“.

Urejujeta:

Jakob Dimnik in Engelbert Gangl

učitelja v Ljubljani.

Izdajatelj in odgovorni urednik: **Jakob Dimnik**, Šubičeve ulice št. 3.

Vsebina: L. Jelenc: O meščanskih šolah na Kranjskem. — Janko Likar: Leopold Belar. — M. Poklukar: Olajšave. — Jakob Dimnik: Jezikov nauk v prvem šolskem letu. — Jubilejska samopomoč. — Vestnik. — Uradni razpisi učiteljskih služeb.

O meščanskih šolah na Kranjskem.

Govoril pri okrajni učiteljski konferenci slovenskih ljudskih šol v Ljubljani
L. Jelenc.

Dne 14. vel. travna letos je minulo 30 let, kar je sankcioniral naš modri vladar sedaj veljavni šolski zakon. Z uveljavljanjem tega zakona je nastal po vsi širni Avstriji vesel preobrat na ljudskošolskem polju. Ne le po mestih, temveč tudi po kmetih se od tedaj od leta do leta množi število ljudskih šol. Po najbolj zakonitih gorskih vasicah se ustanavljajo šole, od koder se širi prosveta med preprosti narod, da je vsakdo deležen obilnih dobrot, ki jih ponuja šolski zakon. Velikanskega napredka na ljudskošolskem polju po vsi državi ne more nihče utajiti tudi pri nas na Kranjskem, kjer so se od leta 1869. skoro početverile ljudske šole, posedmerilo pa se je število šolo obiskujočih otrok.

Vendar pa moramo priznati, da naše kranjsko ljudsko šolstvo še ni na oni višini, kakor po nekaterih drugih avstrijskih kronovinah. Posebno daleč nas nadkriljuje

večina avstrijskih dežel glede meščanskih šol. Drugod so že v najlepšem cvetu, pri nas se še temelj ni položil zanje in to v veliko škodo splošni omiki, obči blaginji, posebno pa v škodo obrtnosti, industriji in trgovini, v kvar strokovnim šolam in učiteljiščem, pa tudi nižjim razredom srednjih šol.

Meščanska šola je vrhunec ljudskega šolstva. Nje namen in smoter nam označi državni šolski zakon z besedami: „Meščanski šoli je namen, dajati učni smoter obče ljudske šole presezajočo izomiko zlasti z ozirom na potrebe obrtnikov in kmetovavcev. Ista posreduje tudi izomiko, pripravljajočo na učiteljišča in na take strokovne šole, za katere ni treba poprejšnjega izobraževanja na kaki srednji šoli.“

Takih šol torej, ki dajejo učencem splošno izobrazbo, presezajočo učni smoter ljudskih šol, ter večjo izobrazbo za obrtnost, industrijo in trgovino, slovenski narod še nima, a so mu nujno potrebne.

Naša mala obrt, trgovina in industrija se bo začela šele lepše razvijati in lažje tekmovati s tujimi proizvodi,

Leopold Belar.

Spisal **Janko Likar.**

(Dalje.)

Leopold Belar se je porodil dne 27. vinotoka 1828. l. v Idriji. Kdor pozna ta kraj in njega prebivavce, ve, da se ti prav zelo ločijo ne samo po svojem dialektu, ampak tudi po svojih drugih svojstvih od ostalih prebivavcev Kranjske. Idričan je tih, ponižen, miroljuben, a poleg tega napreden in vedoželjen. Prav tak je bil tudi Leopold Belar; vse dobre lastnosti pravega Idričana so bile združene v njem!

V prvi mladosti je že kazal veliko dovzetnost za pouk in za godbo, zato so starši njegovi poleg drugih bratov tudi njega odločili za študiranje. Ko je izvršil domačo glavno šolo z najboljšimi uspehi, je vstopil v Ljubljano v pripravnico z željo, da se posveti učiteljskemu stanu. Pa huda mu je tu predla. Ker so poleg njega študirali tudi še drugi bratje,*) je bila podpora z doma jako

*) Eden od teh — Jožef — je umrl pred nekaterimi leti v Rovtiah, kjer je župnikoval.

pičla. Oče njegov, ki je bil rudniški paznik, ni mogel vsemu kaj: imel je doma še mnogoštevilno družino, za katero mu je bilo treba tudi skrbeti.

Idričani so sploh vsi muzikalični; podobni so v tem Čehom, in nikakor ni izključeno, da so češki rudokopi zanesli godbo in veselje do nje v ta sicer od sveta precej ločeni kraj. Idričan goji godbo že od nekdanj, in skoraj vsak je več kakemu muzikalnemu inštrumentu. Najbolj se vadijo na goslih, in tudi Belar je izvršil leta 1844. poseben kurz za gosli, v katerem si je pridobil toliko ročnosti na tem inštrumentu, da je za hrbtom igral na gosli z največjo spretnostjo. Ob večjih praznikih so proizvajali v farni cerkvi instrumentalne maše, pri katerih je sodeloval že v mladosti tudi on deloma kot goslar, deloma kot pevec, kar mu je zelo prav hodilo v Ljubljani ob času njegovih študij. Tu si je namreč s tem pomagal, da je hodil v frančiškansko cerkev pet, za kar so mu očetje frančiškani dajali hrano zastoj. Jeseni leta 1847. je dobil prvi dekret. Imenovan je bil podučiteljem v Cerknici z letno plačo — 70 gld.! Kako je bilo mogoče učitelju živeti z letnimi 70 gld. — tega ne razumem,

ko bo stal naš obrtnik na tisti stopnji izobrazbe, na kateri je njegov tovaris po drugih naprednih deželah. Zato se mu morajo preskrbeti zavodi, kjer si bo mogel pridobiti za svoj poklic potrebnih znanosti, da si spopolni svoje duševne zmožnosti in spretnosti, ki so trdno poroštvo boljše bodočnosti.

Kako se pa šolajo pri nas tisti, ki prestopijo pozneje k obrti? V štirih ali petih letih dovrše ljudsko šolo. Sedaj morajo še 3 ali 4 leta čakati, preden morejo k obrti. Ker pa 3 ali celo 4 leta ne morejo ostati in sedeti v najvišjem razredu ljudske šole, jim ne preostaja drugega, nego da prestopijo v srednjo šolo. Zato so nižji razredi srednjih šol, posebno v Ljubljani, prenapolnjeni, in profesorji morajo napeti vse sile, da dosežejo tako povoljne uspehe, ki bi jih sicer dosegli z manjšim trudom z onim številom nadarjenih učencev, ki nadaljujejo in dovrše svoje srednješolske študije. Z ustanovitvijo meščanskih šol bi se razbremenili nižji razredi naših srednjih šol; k obrti in trgovini pa bi pristopali učenci, ki so si pridobili potrebnejših vednosti in znanosti za svoj bodoči poklic, nego si jih pridobe sedaj v nižjih gimnazijskih razredih.

Meščanske šole so dalje najboljše in najnaravnejše pripravljavnice za učiteljska. Znano je, da prospevajo najboljše tista učiteljska, ki dobivajo svoje gojence iz dobro urejenih meščanskih šol. V naše učiteljske pridejo pripravniki od vseh vetrov iz različnih šol in raznih razredov z neenakimi, čestokrat nedostatnimi študijami. Z ustanovitvijo meščanskih šol bi izginili na mah ti nedostatki in z njimi tudi ono žaljivo predbacivanje, ki ga mora učiteljstvo večkrat čuti: „refugium“ propalih dijakov.

Meščanska šola posreduje slednjič izobrazbo, potrebno za obiskovanje onih strokovnih šol katerekoli stroke, za katere je treba priprave v meščanski šoli. Kakor učiteljska, dobivajo tudi naše strokovne šole svoje učence iz različnih šol in razredov, čisto s prav malimi osnovnimi znanostmi. Še lepše bodo procvitale naše slovenske strokovne šole, ko bodo dobivale svoj naraščaj iz slovenske meščanske šole.

Velike koristi meščanskih šol za sedanji napredni čas so spoznali merodajni krogi samo po nekaterih av-

strijskih kronovinah. Tod so se tudi hitro množile. Na vrhuncu te stroke šolstva je kraljevstvo Češko, ki ima 294 mešč. šol = 167 deških, 127 dekliških

Nižje Avstrijsko	118	"	"	=	59	"	59	"
Moravsko	98	"	"	=	51	"	47	"
Štajersko	12	"	"	=	5	"	7	"
Sleško	10	"	"	=	7	"	3	"
Gornje Avstrijsko	10	"	"	=	7	"	3	"
Galicija	10	"	"	=	1	"	9	"
Dalmacija	5	"	"	=	5	"	—	"
Trst z okolico	4	"	"	=	1	"	3	"
Salcburško	3	"	"	=	2	"	1	"
Koroško	2	"	"	=	1	"	1	"
Tirolsko	2	"	"	=	2	"	—	"
Predarelsko	2	"	"	=	2	"	—	"
Bukovina	1	"	"	=	—	"	1	"
Goriško	—	"	"	=	—	"	—	"
Istra	—	"	"	=	—	"	—	"
Kranjsko	—	"	"	=	—	"	—	"

Iz statističnih podatkov, častita gospoda, razvidimo, kako zelo smo zaostali v tej stroki šolstva! Res, sramotno je, da moramo uvrstiti Kranjsko med one dežele v širni Avstriji, ki nima nobene meščanske šole s slovenskim učnim jezikom, in nekako čudno se bere v raznih statističnih poročilih, da je niti še danes nima deželno stolno mesto Ljubljana!

Ne smemo pa misliti, da se pri nas od nekatere strani ni spoznala potreba meščanskih šol. O pač! Dotaknili so se tega važnega vprašanja v deželnem zboru že več let zaporedoma nekateri poslanci, in marsikateri šolski nadzornik je že toplo priporočal nje ustanovitev, vendar se stvar ne premakne z mesta! Kje je iskati vzrok? Največja ovira ustanavljanju meščanskih šol na Kranjskem so ona nesrečno štilizirana deželna zakonita določila, ki govore o ustanavljanju in vzdrževanju meščanskih šol v vojvodini kranjski. Oglejmo si ta zakonita določila malo natančneje!

Državni zakon z dne 14. vel. travna 1869. l. izroči v smisli § 61. deželnim zborom usodo meščanskih šol. Imenovani paragraf veleval: „Kje in s katerimi sredstvi je ustanavljati meščanske šole, to določuje deželno zakon-

zatorej tudi ne morem o tem pisati; zdi se mi pa, da razkošnega življenja takrat ni imel.

Črez leto dni — jeseni 1848. l. — se mu je nekoliko izboljšalo. Prišel je v Borovnico in imel 200 gld. letne plače. Tu je ostal samo 11¹/₂ mesecev, potem pa je bil imenovan definitivnim učiteljem v Trnovem pri Ilirski Bistrici s plačo 300 gld.

Čeprav ni bil vaje silne kraške burje, katera mu je tu pozimi pri zaprtih oknih nanašala snega v sobo, vendar je bil zadovoljen. Seznanil se je z Miroslavom Vilharjem, kateri je vabil duhovščino in učiteljstvo na svoj grad. „Na Kalcu“ je Belar preživel marsikatero veselo uro, ko je Vilhar prepeval zbrani družbi svoje melodijozne pesmi in ji igral svoje kompozicije. Ob istem času so se porodile pesmi „Lunica“, „Na straži“, „Kam“ itd. Gotovo je, da je vplival Vilhar na jako muzikaličnega in nadarjenega Belarja. Prav ob istem času je tudi on začel skladateljevati.

Napisal je več koračnic in polk, ki so jih hitro razširjali po deželi. Da so bile njegove kompozicije dobre,

dokazuje to, da so jih igrale tudi vojaške godbe v Ljubljani in drugod.

V Trnovem je ostal nad pet let. 1854. leta pa je prosil za službo na Brezovici pri Ljubljani in jo je tudi dobil. Bil je že takrat znan kot dober učitelj in dobil je že do tedaj tri pohvalne dekrete, in sicer od krajnega šolskega nadzorništva v Cerknici, od državnega namestništva v Ljubljani in od krajnega šolskega nadzorništva v Trnovem. Vendar pa ta odlikovanja niso zadostovala; oddaja službe na Brezovici je bila odvisna od Belarjeve — brade! Zavašnik mu je pisal, da naj vloži prošnjo za Brezovico, pa med drugim tudi pristavil: „Auch mache ich Sie darauf aufmerksam, dass Sie den Bart in Dornegg lassen!“ Kot žrtev za službo je morala pasti Belarjeva lepa brada! Je-li Belar lažje in boljše poučeval brez brade kakor prej z brado — tega mi ni pravil.

Na Brezovici je ostal skoraj osem let ter opravljal tam tudi službo organista. Tu je bil popolnoma v svojem elementu in povzdignil je cerkveno petje, da je slovelo daleč na okolo. Skladal je sam cerkvene pesmi, za katere

davstvo." Kako je izvršil deželni zbor kranjski to splošno določilo? S tremi kratkimi paragrafi, ki jih je uvrstil v tri različne deželne zakone, tiče se ljudskega šolstva.

§ 5. deželnega zakona z dne 29. mal. travna 1873. l. ukazuje: „V vsakem šolskem okraju je napraviti najmanj eno meščansko šolo.“

Ta paragraf zahteva preveč in se pri nas ne bo realizoval nikdar, pa tudi ni potrebe, da bi se. Meščanske šole naj se ustanovijo tam, kjer so v resnici potrebne, v prvi vrsti v Ljubljani in v takih večjih krajih, kjer je bolj razvita obrtnost in industrija, n. pr. v Idriji, v Postojni, v Trzinu, na Jesenicah in morebiti še v kakem kraju.

Glede vzdrževanja meščanskih šol govori člen IX. deželnega zakona z dne 19. grudna 1874. l. in § 5., odstavek 4., zadnji stavek deželnega zakona z dne 29. listopada 1890. l. Prvi slóve: „Za ustanovitev in stroške meščanskih šol naj potrebno skrb imajo šolski okraji, kateri so opravičeni, v to namero na vse neposrednje davke brez izrednega priklada razpisati do po 10 gold. okrajnega šolskega naklada od vsakih 100 gld. rednega davka.

Za višje odstotke tega naklada je treba deželnega zakona.“

Drugi veleval: „Za stanarine učiteljskega osebja na javnih meščanskih šolah morajo skrbeti dotični šolski okraji.“

Kakor razvidite, častita gospoda, iz teh deželnih zakonih določil, se je iznebil takrat deželni zbor kranjski meščanske šole in jo hotel zvaliti na rame šolskih okrajev. In to je tisto nesrečno določilo, ki je povzročilo, da na Kranjskem še danes nimamo meščanskih šol in jih ne bo tako dolgo, dokler se ne razveljavi to zakonito določilo, dokler jih dežela sama ne bo začela ustanavljati, dokler jih dežela sama ne bo vzela v svojo oskrb.

Vprašam Vas, častita gospoda, kateri šolski okraj bi si hotel poleg drugih težkih bremen, ki jih mora nositi, naložiti še to jako občutno naklado? Nasprotno sem prepričan, da bo naš sedanjí deželni zbor, ki žrtvuje ogromne vsote za razne kulturne zavode, položil slovenskemu narodu tako zelo potrebnemu zavodu — meščanski

so se drugi organisti skoroda trgali. Sploh so bili Rihar, Belar pa Vavken tedaj najodličnejši cerkveni komponisti, kateri so vedeli zlagati pesmi v narodnem duhu, in poleg Riharjevih je tudi prav mnogo Belarjevih, ki so popolnoma ponarodele. Hôdji po slovenskem svetu in obiskuj po kmetih službo božjo, povsod ti bo zadonela na uho kaka Belarjeva pesem, bodisi kaka maša, Marijina ali druga, posebno veliko pa litanij . . .

Z gojitvijo petja, s svojim mirnim in ljubeznivim vedenjem si je pridobil srca Brezovčanov tako, da se ga še sedaj spominjajo in da so ga kesneje imenovali častnim občanom. Vse ga je ljubilo in spoštovalo in prav neradi so ga pustili iz svoje sredine, ko se je raznesla vest, da odide Belar iz Brezovice. „Gospod“ — mu je rekel ugleden in imovit Brezovčan, ko se je poslavljaj od njega — „gospod, tu je moja živina; izberite si najboljšo kravo izmed nje in Vaša je, če ostanete še tu!“ Pa Belar ni hotel in ni mogel sprejeti te zanj jako častne ponudbe. Zapustil je Brezovico in se preselil v Ljubljano leta 1862.

(Dalje prih.)

šoli — trden temelj. To se bo zgodilo, ako se bo za vsako meščansko šolo, ki se bo ustanovila, sklenil poseben deželni zakon, ki naj določi nje ustanovitev in vzdrževanje. Vzdržava naj jo dežela, za stvarne potrebščine naj prispeva dotična šolska občina.

Z ustanavljanjem slovenskih meščanskih šol je v tesni zvezi še drugo važno vprašanje. Priznati moramo, da nimamo niti za eno slovensko meščansko šolo učiteljev z učno usposobljenostjo za meščanske šole. Prav umevno! Slovensko učiteljstvo vidi, da nimamo meščanskih šol, in da bi bil izpit brezpomemben za njihovo boljše bodočnost. Pripravljanje za meščanski izpit ni lahka stvar, posebno za učitelja na kmetih, kjer nima v to potrebnih pripomočkov. In če jih ima, se vendar težko pripravi ves temeljito brez navodil od strani strokovnjakov. To so izprevideli merodajni krogi in zato prirejajo v smislu ministrjalnih predpisov semintje učne tečaje, v katerih se učitelji nadalje izobražujejo in pripravljajo za meščanski izpit. Spominjam le, da se je bil priredil pred leti tak učni tečaj s posebno ugodnim uspehom na učiteljsku v Mariboru.

Ker je ustanavljanje meščanskih šol na Kranjskem le še vprašanje časa, skrbeti bo merodajnim krogom za temeljito izobražene meščanske učitelje. Jako umestno bi torej bilo, da se prirede taki učni tečaji tudi v Ljubljani.

Na podlagi teh izvajanj se usojam nasvetovati slavni konferenci v sprejem sledeče predloge:

Slavna konferenca izvoli izreči:

I. Ustanovitev meščanskih šol po večjih, zlasti obrtnih krajih na Kranjskem, posebno pa v Ljubljani, je nujno potreba.

II. Sedaj veljavna zakonita določila glede ustanavljanja in vzdrževanja meščanskih šol na Kranjskem, in sicer § 5. deželnega zakona z dne 29. mal. travna 1873. l., deželnega zakonika št. 21. in člen IX. deželnega zakona z dne 19. grudna 1874. l., deželnega zakonika št. 37., dalje § 5. odstavek 4. deželnega zakona z dne 29. listopada 1890. l., deželnega zakonika št. 23., naj se razveljavijo.

III. Za vsako meščansko šolo, ki se ustanovi, naj se sklene poseben deželni zakon, ki določi nje ustanovitev in vzdrževanje.

IV. Za one ljudske učitelje, ki nameravajo pridobiti učno usposobljenost za meščanske šole, naj se prirede v Ljubljani učni tečaji v smislu ministrjalnega ukaza z dne 31. mal. srpana 1886. l., 6032., ministralni ukaznik št. 51.

(Predlogi so bili z odobravanjem soglasno sprejeti.)

Olajšave.

Spisal M. Poklukar.

VII.

Učiteljstvo si mora tudi samo prizadevati, da si kolikor možno olajša svoja bremena. Ves svet nas ne more storiti srečne, ako sami nečemo biti; vsi ljudje skupaj pa nas ne morejo narediti popolno nesrečne, ako zopet sami nečemo biti; zakaj srečo nosi vsak človek sam v svojem srcu.

Izvrstno postojanko ima učiteljstvo: raztreseno je po vseh dolih in gričih, a vendar je v društvih ter uradnih